

Ο ΛΗΣΤΑΡΧΟΣ ΘΑΝΑΣΟΥΛΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ

Αριστομένη Καλυβιώτη

A. ΛΗΣΤΕΣ ΚΑΙ "ΛΗΣΤΟΤΡΑΓΟΥΔΑ"

Μια κατηγορία δημοτικών τραγουδιών είναι, εκείνα που έχουν ως θέμα τους ληστές της μεταπολεμικής Ελλάδος, τα αποκαλούμενα "ληστοτράγουδα". Οι ληστές αυτοί, θεωρούνταν από τα λαϊκά στρώματα συνεχιστές της παράδοσης, που είχαν δημιουργήσει οι αρματωλοί και κλέφτες επί τουρκοκρατίας.

Όσα, λοιπόν, "ληστοτράγουδα" δεν είναι γραμμένα πάνω σε μελωδίες παλαιότερων "κλέφτικων" τραγουδιών, είναι δημιουργίες ανώνυμων καλλιτεχνών.¹

Από τα πιο γνωστά "ληστοτράγουδα" είναι εκείνα που αναφέρονται στον λήσταρχο Νταβέλη. Κάποιες εκτελέσεις τους μάλιστα, συμπεριλαμβάνονται στις πρώτες ηχογραφήσεις ελληνικών τραγουδιών, που έγιναν στις αρχές του 20ού αιώνα, σε Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη.

"Ληστοτράγουδα" συνέχισαν να δημιουργούνται μέχρι το 1930-1935. Αναφέρονται στους τελευταίους "διάσημους" λήστας του μεσοπολέμου: Γιαγκούλα, Τζατζά, Μπαμπάνη, Καντάρια, Ρετzaίους κ.ά. Τα περισσότερα απ' αυτά τα τραγούδια διασώθηκαν ηχογραφημένα σε δίσκους 78 στροφών.

Με την εξόντωση των τελευταίων ληστών της ορεινής Ελλάδος από τον ΕΛΑΣ, κατά την διάρκεια της κατοχής το 1942-43, έκλεισε οριστικά το κεφάλαιο αυτό της νεοελληνικής ιστορίας.

Συγκεκριμένα, όταν άρχισε το αντάρτικο εναντίον των Γερμανών, υπήρχαν ακόμα στα βουνά της Κεντρικής Ελλάδος ληστές. Ο ΕΛΑΣ θεωρούσε επικίνδυνη την παρουσία τους γι' αυτό τους κάλεσε να ενταχθούν στις γραμμές του. Ωρισμένοι απ' αυτούς, όπως οι Καραλιβαναίοι από την Φθιώτιδα, προσχώρησαν και μάλιστα διακρίθηκαν σε μάχες εναντίον των Γερμανών. Οι υπόλοιποι, που δεν υπάκουσαν, εξοντώθηκαν όλοι με εκκαθαριστικές επιχειρήσεις.²

Έτσι τα "ληστοτράγουδα" παρέμειναν να θυμίζουν κάποιες σελίδες της νεοελληνικής ιστορίας.

B. Ο ΛΗΣΤΗΣ ΘΑΝΑΣΟΥΛΑΣ

Με έναν ληστή του 19ου αιώνα, τον Θανασούλα, θα ασχοληθούμε σε αυτό το σημείωμα. Τον συναντάμε με το όνομα αυτό σε διάφορα βιβλία που αναφέρονται σε ληστές. Τραγούδια που αναφέρονται στο θάνατό του υπάρχουν σε συλλογές δημοτικών τραγουδιών.

Οι πληροφορίες όμως που υπάρχουν γι' αυτόν είναι ελλιπείς, αφού ούτε καν το επίθετό του δεν ήταν γνωστό μέχρι τώρα.

Ας δούμε πρώτα τι πληροφορίες έχει διασώσει η προφορική παράδοση, που βασίζονται σε μαρτυρίες απογόνων του:

Το πλήρες όνομά του ήταν Αθανάσιος Καλτσάς του Κωνσταντίνου. Γεννήθηκε γύρω στο 1842 στο Κρίκελλο Ευρυτανίας όπου και ζούσε.

Το 1865 παντρεύεται την Αικατερίνη Κασβίκη (γεννηθείσα το 1847), που καταγόταν από το Τρικλινο Βάλτου Αιτωλοακαρνανίας. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες απογόνων της οικογένειάς της, προερχόνταν από την Ήπειρο και πιθανώς από το Σούλι. Από το γάμο τους γεννήθηκε, το 1866, ένα παιδί ο Κωνσταντίνος.

Ο Θανασούλας Καλτσάς έπιασε δουλειά σαν ταχυδρόμος, με περιοχή απασχολησής του τα χωριά της Ευρυτανίας και της Ορεινής Ναυπακτίας (Κραβαροχώρια). Λόγω της ιδιότητάς του αυτής μετακινούνταν συνεχώς και κοιμότανε τα βράδια σε διάφορα μέρη, που είχε κάνει γνωριμίες.

Σε κάποιο χωριό γνώρισε και ερωτεύτηκε παράφορα την γυναίκα του παπά. Μετά από μερικούς μήνες σφοδρού έρωτα, αποφάσισαν να εξοντώσουν αμοιβαία τους συζύγους τους.

Κάποιο πρωί, λοιπόν, ο Θανασούλας πήρε μαζί του τη γυναίκα του, προφασισόμενος ότι θα πήγαιναν για αγροτικές εργασίες. Στο δρόμο σταμάτησαν σ' ένα εξωκλήσι του χωριού του Άη Θανάση. Εκεί ο Θανασούλας την έπνιξε με το ζωνάρι του. Όλη την ημέρα γύριζε κοντά στο χωριό και το βράδυ γύρισε

Τεύχος 197

"συλλογές" Φεβρουάριος 2001, 133

στο σπίτι του. Δήλωσε άγνοια για την απουσία της γυναίκας του. Άρχισε τότε η αναζήτησή της και μέσα στη νύχτα βρέθηκε νεκρή.

Παράλληλα έγινε επεισόδιο και στο άλλο χωριό, όπου η παπαδιά επιχείρησε να σκοτώσει τον άντρα της. Έριξε μεγάλη δόση δηλητήριο στο φαγητό του παπά, αλλά για καλή του τύχη, η υπηρέτρια του σπιτιού την είδε και τον εμπόδισε να το φάει.

Έγινε γνωστή η σκευωρία των δύο εραστών και ο Θανασούλας, για να αποφύγει την τιμωρία, ανέβηκε στο βουνό. Κατά τη συνήθεια της εποχής έγινε ληστής. Όλα αυτά έγιναν το 1867.

Στο βουνό ο Θανασούλας συγκρότησε συμμορία με άλλους τρεις ληστές που ήταν μεγαλύτεροί του στην ηλικία. Ήταν οι Σπαθιάς, Κωσταντέλλος και Δουλαβέρης. Σύντομα έγινε αρχηγός τους. Το λημέρι τους ήταν κοντά στην Αράχωβα Ναυπακτίας, πάνω από τη Δομνίστα. Η περιοχική δράση τους άρχισε από τα Άγραφα και έφτανε μέχρι του Ευπνοχώρι, κοντά στο Μεσολόγγι.

Ο Θανασούλας κάποτε συνελήφθηκε, μετά από προδοσία ενός γυρολόγου και κλείστηκε στις φυλακές της Πάτρας. Σύντομα όμως δραπέτευσε και συνάντησε πάλι τους τρεις συντρόφους του. Τότε, έστησαν ενέδρα στον γυρολόγο (που νόμιζε ότι ο Θανασούλας ήταν ακόμα στη φυλακή), τον συνέλαβαν και τον σκότωσαν μετά από βασανιστήρια.

Παρ' όλα αυτά, όμως, άρχισε να αποκτά την αίγλη του λαϊκού ήρωα. Γιατί, όπως όλοι οι ληστές της εποχής, μέρος των προϊόντων των ληστειών το μοίραζε σε αγαθοεργίες.

Μία άλλη τακτική των ληστών ήταν ν' αποκτούν φίλους, με τους οποίους αλληλοβοηθούσαν. Οι φίλοι αυτές, πολλές φορές, επισφραγίζονταν με κουμπάρια.³

Έτσι και ο Θανασούλας είχε κάνει κουμπάρους τρία αδέρφια από την Αράχωβα Ναυπακτίας, τους Σισμαναίους. Ενός απ' αυτά, του Πώργου Σισμάνη, του βάφτισε το παιδί, ενώ ταυτόχρονα είχε φιλενάδα τη γυναίκα του, τη Πώργαινα.

Εν τω μεταξύ η Κυβέρνηση επικήρυξε τους τέσσαρις ληστές. Τότε, οι κουμπάρια, οι Σισμαναίοι, αποφάσισαν να τους εξοντώσουν. Κατέστρωσαν σχέδιο για να τους παγιδέψουν: Καλέσανε τους ληστές στο σπίτι του Πώργη Σισμάνη, να φάνε και να διασκεδάσουν. Ταυτόχρονα είχαν οπλίσει πολλούς δικούς τους ανθρώπους και τους κρύψανε έξω από το σπίτι. Ληστές και κουμπάρια κάθισαν μαζί να φάνε.

Ενώ άρχισε το φαγητό ο οικοδεσπότης σηκώθηκε και πήγε στο διπλανό δωμάτιο λέγοντας: "Φέριτε

Η ετικέτα του δίσκου που περιέχει το τραγούδι "ΔΕ ΣΤΟ ΠΑ ΓΩ ΘΑΝΑΣΗ ΜΟΥ", στην εκτέλεση με τον κλαρινίστα Κ. Καραγιάννη.

τώρα και τις σαλάτες". Αυτό ήταν το σύνθημα. Τα παράθυρα άνοιξαν και οι ένοπλοι άνθρωποι του Σισμάνη άρχισαν να πυροβολούν τους ληστές. Ο Κωσταντέλλος σκοτώθηκε αμέσως. Βαρειά τραυματίστηκε ο Σπαθιάς, που πέθανε μετά από λίγο. Ο Θανασούλας τραυματίστηκε ελαφρότερα και πιάστηκε από τους ενόπλους. Λέει τότε ο Σπαθιάς που, ζούσε ακόμα, στον Θανασούλα:

- Ζεις Θανασούλα; Σκίσε, φάτα τα λεφτά σου μην τα πάρουν οι πουτάνες!

Ζήτησε τότε ο Θανασούλας να τον αφήσουν να πει ένα τραγούδι, θέλοντας να καθυστερήσει την εκτέλεση. Κι αυτό με την ελπίδα να ερθει στο μεταξύ η χωροφυλακή και να γλυτώσει προσωρινά. Είπε το τραγούδι, αλλά αμέσως τον εκτέλεσαν.

Ο τέταρτος ληστής, ο Δουλαβέρης, πρόλαβε και το έσκασε από κάποιο φεγγίτη και δεν ξανακούστηκε τίποτα γι' αυτόν. Το επεισόδιο αυτό διαδραματίστηκε το 1870.

Σε ανταμοιβή της εκτέλεσης των ληστών, εκτός από το ποσό της επικήρυξης, κάποιος από τους κουμπάρους Σισμαναίους έγινε δήμαρχος της περιοχής.

Αυτά διέσωσε η προφορική παράδοση. Ας δούμε τώρα τι μας λένε οι γραπτές πηγές. Κυριώτερη και πιθανώτατα μοναδική γραπτή πληροφορία, είναι αυτή του γνωστού συγγραφέα Ανδρέα Καρκαβίτσα, που επισκέφθηκε την τοποθεσία, που έγινε το επεισόδιο, μετά από είκοσι χρόνια. Εποχή που ζούσαν ακόμα

πολλοί από τους πρωταγωνιστές του επεισοδίου.⁴

Γράφει λοιπόν στις εντυπώσεις του:

...Διότι και δ' ημάς ήτο έκτακτος απόλαυσις το να εύρωμεν την παρελθούσαν νύκτα, μετά τώσων ημερών κακουχίαν όλας τας αναπαύσεις του βίου υπό την φιλόξενον στέγην των Σισμαναίων και δια τους οδηγούς μας το να ίδωσιν εκ του πλησίον την προσήνεια των αρχόντων εκείνων. Κ' ενώ ημείς ωμιλούμεν δια την γλυκείαν πίπταν και τας αναπαιτικές στρωμάς, τας οποίας εννωρίζομεν φευ! ότι δια πολλάς ακόμη ημέρας θα εστερούμεθα, οι ξεναγοί μας ψυχολογούν περί την άλλην κατάστασιν των χθεσίων μας Αμφιτρυώνων. Και από της δικαιοσύνης ενός τούτων ως δημάρχου, της κομματικής των επιρροής, της φιλοξενίας και του πλούτου των, έφθασαν αίφνης εις την δολοφονίαν τριών αρχιληστών.

Οι αρχιλησταί ούτοι ήσαν ο Κωνσταντέλλος, ο Θανασούλας και ο Σπαθιάς και εδολοφονήθησαν προ εικοσαετίας υπό των Σισμαναίων εντός του αυτού δωματίου, όπου ημείς εδειπνήσαμεν χθες. Διήρχοντο κάτω του χωρίου και ανήλθον ίνα επισκεφθώσι τους κουμπάρους των. Ήτο του αγίου Γεωργίου· ο κουμπάρος ήγεν εορτήν κ' εκράτησεν αυτούς εις το δείπνον. Ενώ δε μόνοι εν τη αιθούσῃ έπαιζον την πρέφραν πυροβολισμού εκ του παρακειμένου δωματίου έρριψαν αυτούς νεκρούς. Μόνος ο Θανασούλας έμεινε ζωντανός μέχρι της αυγής, καταρήμενος και ξεσχίζων τα χαρτονομίσματα αυτού και των συντρόφων του, ίνα μη τα ωφεληθούν οι δολοφόνοι. Επήδησαν δ' εκ του παραθύρου κ' εσώθησαν φεύγοντες δύο έτεροι, εξων εις ο Τσιπούρας, την ακυποδίαν του οποίου ζωηρώς εικονίζει η έκθεσις ενός ενωματάρχου της εποχής εκείνης "..."των αρχιλησιτών Τσιπούραν... φεύγη σαν λαγός, τα δάσει τρίζουν, οι χωροφύλακες προσβολούν σαν σε γάμω που εκάει η τώπος κε που να των νδίζ!..."»

Ο δολοφονία αυτή των τριών αρχιληστών βαθείαν προσξέντησεν εντύπωσιν κ' επέφερε καιρίαν πληγήν επί των ληστρικών συμμοριών. Αλλά βαθυτέραν επέφερε κατάπληξιν επί του ελληνικού λαού, όστις όσον και αν εκθρεβέτο τους ληστας εφοβείτο περισσότερο τον Ξένιον Δία. Και δια τούτο δεν παραξενεύθην καθόλου όταν ήκουσα τους απλοϊκούς ξεναγούς μας εν αφελεί κρίσει να καταδικάζωσι τους δολοφόνους και να τους καλούσι ψωμοπάτας. Τα αυτά δ' ήκουσα να καταράται και το δημοπικόν τραγούδι, το απορρέον εξ αυτών των σπλάγχχνων του λαού...

Διαπιστώνουμε ότι δεν υπάρχουν σοβαρές διαφορές στην αφήγηση του Καρκαβίτσα και σ' εκείνα που

διέσωσε η προφορική παράδοση. Σε αρκετά σημεία μάλιστα αλληλοσυμπληρώνονται, όπως στη διαφυγή και δεύτερου ληστή που ονομάζονταν Τσιπούρας.

Από άλλο σημείο της διήγησης του Καρκαβίτσα προκύπτει ακόμα ότι οι Σισμαναίοι ήταν τοπικοί άρχοντες και ιδιοκτήτες μεγάλου δάσους στην περιοχή.

Τα ίδια περίπου αναφέρει στο βιβλίο του και ο Γ. Κολιόπουλος.⁵ Καταγράφει το επεισόδιο βασισόμενος κυρίως στον Καρκαβίτσα. Δεν αναφέρει κάποια καινούργια πληροφορία, μόνο διορθώνει την προφορική παράδοση σε δύο σημεία:

Πρώτον, ότι οι Σισμαναίοι ήταν πέντε αδέρφια και όχι τρία. Και, δεύτερον, ότι ο Γιώργος Σισμάνης ήταν αυτός που έγινε πάρεδρος (και όχι δήμαρχος) της περιοχής.

Γ. ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ

Τι απέγινε ο Κωνσταντίνος, ο γιος του Θανασούλα Καλτσά και της Αικατερίνης Κασθίκη; Που γεννήθηκε, όπως είπαμε, ένα χρόνο μετά το γάμο τους το 1866. Τον μεγάλωσε η μητέρα του Θανασούλα. Παντρεύτηκε και απέκτησε πέντε παιδιά. Άσχημο τέλος όμως είχε και αυτός. Σε μια φιλονικία έσπρωξε κάποιον, ο οποίος πέφτοντας χτύπησε στο κεφάλι και πέθανε. Μετά από χρόνια και συγκεκριμένα το 1916, ο γιος του τελευταίου εκδικήθηκε το θάνατο του πατέρα του, σκοτώνοντας τον Κωνσταντίνο Καλτσά με πιστόλι.

Ένας από τους γιούς του Κωνσταντίνου, ο Δημήτρης, έφυγε μετανάστης στην Αμερική. Γυρνώντας εξαγόρασε, από τους τότε κατόχους τους, τα κοσμήματα του Θανασούλα. Γιατί, όπως όλοι οι ληστές της εποχής, έτσι και ο Θανασούλας φορούσε πολλά κοσμήματα, γκιουστεκία, καδένες κ.ά. Όλα αυτά μαζί με τα χρήματα που είχε επάνω του τα μοίρασαν οι εκτελεστές του. Οι Δημήτρης Καλτσάς λοιπόν συγκέντρωσε, από τους τότε κατόχους τους, όλα τα κοσμήματα του παππού του, αγοραζοντάς τα.

Πέθανε όμως χωρίς να έχει παιδιά και έτσι τα κοσμήματα του Θανασούλα μοιράστηκαν ξανά μεταξύ των συγγενών του. Σήμερα σώζονται κάποια απ' αυτά στα χέρια απογόνων του.

Απόγονοι του Θανασούλα υπάρχουν πολλοί. Μια δισέγγονή του, εγγονή του Κωνσταντίνου Καλτσά και κόρη μιας θυγατέρας του τελευταίου, της Παναγιώτας, είναι η κυρία Ευανθία Λαθούρη (γεν. 1927), που ζει στη Στυλίδα. Αυτή μας έδωσε τις προφορικές πληροφορίες που παραθέσαμε για τον Θανασούλα.

Η ετικέτα του δίσκου που περιέχει το τραγούδι "ΜΩΡΗ ΚΟΥΜΠΑΡΑ ΓΕΩΡΓΑΪΝΑ", με τον Γ. Παπαιδέρη (Κουλουριώτη).

Γ. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Πολύ γρήγορα δημιουργήθηκε τραγούδι, για το επεισόδιο της δολοφονίας του Θανασούλα Καλτσά και των άλλων συντρόφων του. Πρώτος ο Καρκαβίτσας αποθησαύρισε την αρχική μορφή του τραγουδιού:

"Εσείς κουμπάραις βλάχισσαις, κουμπάραις βλαχοπούλαις / Το μπί να μην αλλάξετε, μη λαμπροφορεθήτε. / Τον Κωνσταντέλλο βάρεσαν Σπαθιά και Θανασούλα / Κι ο Θανασούλας κούγιαξε· κι' ο Κωνσταντέλος λέει: / - Το πού 'σαι Ντουλαβέρη μου και πρώτο παλληκάρι, / Πάχω δυο λόγια να σου ειπώ τρία να σου μιλήσω· / Φίλο μην αναμιστευθής, φίλο μη βάλης μπέσα, / Ο φίλος φίδι γένεται κι' αστρίτης και σε τρώει. / Το λόγο δεν απόσωσε το λόγο δεν απόειπε / Μια μπαταριά του ρίζανε απάνω ες το φαγί του / Άραχωβίταις τα σκυλιά όπου δεν έχουν μπέσα. / Ψιλή φωνίτσα σήκωσε σαν παλληκάρι πούταν; / - Το πού 'σαι Θανασούλα μου, Σπαθιά και Ντουλαβέρη, / Να πάρτε το κορμάκι μου, το έρημό μου σώμα, / Και να το πάτε 'ς τα βουνά ψηλά 'ς τα κορφοβούνια / Πούνε τα κρύα τα νερά τα παγωμένα χιόνια. / Μην 'πίτε πως με σκότωσαν της έρημής μου μάνας / Μον' πíte πως παντρεύτηκα πολύ μακρυνά 'ς τα ξάνα."

Σύμφωνα τώρα με την προφορική παράδοση από το τραγούδι που περιγράφει ο Καρκαβίτσας, δημιουργήθηκαν δύο τραγούδια, που τραγουδιόσαντε πάνω

στην ίδια μελωδία. Η μελωδία αυτή κατέτασε το τραγούδι σ' εκείνα "της τάβλας" ή "του τραπεζιού". Μεταφέρουμε τους στίχους τους, όπως μας τους είπε η κυρία Λαθούρη:

Πρώτο τραγούδι:

"Κάπου ντουφέκια πέφτουνε
τι φοβερά βροντάνε,
κάνε σε γάμο ρίχνονται
κάνε σ' αρρεβωνίσει;
Ούτε σε γάμο πέφτουνε
ούτε σ' αρρεβωνίσει.
Μον' πέφτουν στην Αράχωβα
στα Σιουσμαναϊκά σπίτια.

Τον Θανασούλα βάρεσαν
Σπαθιά και Κωνσταντέλλο.
Κι εσύ κουμπάρα Γιώργαϊνα
παλιά μου φιλενάδα
βάλε τ' ασπμοζούναρο
και την καρφοβελόνα
κι έβγα στ' αγνάντιο να σε δω
για να σου πώ δυο λόγια:
Το λάδι πούχω στα παιδιά
θερμός για να τα κάψει
και τα φλουριά που κέρναγα
πειρούνια στην καρδιά τους."

Δεύτερο τραγούδι:

"Δε σ' το πα εγώ Θανάση μου
δε σ' το πα εγώ παιδί μου
σε φίλου σπίτι να μην πας
ούτε και σε κουμπάρο;
Οι φίλοι φίδια γίνονται
φίδια για να σε φάνε."

Εντοπίσαμε στη βιβλιογραφία δύο ακόμα καταγραφές του τραγουδιού. Η πρώτη έγινε το 1921 από τον Δημ. Λουκόπουλο. Η δεύτερη το 1962 από τον Θ. Παπαθανασόπουλο.⁷ Και των δύο καταγραφών οι στίχοι περιέχονται στην αφήγηση της κας Λαθούρη. Ο Λουκόπουλος σημειώνει ότι οι τέσσερις ληπτές "ετρομοκράτησαν επί πολύ την Αιτωλία".

Ακόμα στους στίχους ενός άλλου τραγουδιού που καταγράφει στο ίδιο δημοσίευμα και που αναφέρεται στο θάνατο του Μάρκου Μπότσαρη, συναντάμε τους στίχους:

"Πολλά ντουφέκια πέφτουνε κι φουβερά βροντού-
νι. / Μηνάν 'ς του Σούλι πέφτουνσι, μηνάν 'ς του
Μισουλόγγι. / Μουιδέ 'ς του Σούλι πέφτουνε, μου-
σέ 'ς του Μισολόγγι. / Ε του Καρπινίσι πέφτουνι, 'ς
του Καρπινίσι' απ' όξου."

Η ομοιότητα αυτή μας δείχνει ότι ο δημιουργός
(ή οι δημιουργοί) του τραγουδιού του "Θανασόυλα",
επηρρέαστηκαν από το παλιότερο τραγούδι του Μάρ-
κου Μπότσαρη.

Ο Παπαθανασόπουλος χωρίζει κι αυτό το τρα-
γούδι σε δύο, όπως περίπου η κα Λαθούρη. Στο
πρώτο δίνει τον τίτλο "Του Κωσταντέλλου" και στο
δεύτερο "Του Θανάση".

Δ. Η ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

Στη δισκογραφία των 78 στρογών, έχουμε εντο-
πίσει πέντε διαφορετικές εκτελέσεις του τραγουδιού,
όλες στη δεκαετία του 1930. Απ' αυτές η μία είναι
οργανική και οι τέσσερις με λόγια:

1. Τίτλος: ΔΕΝ ΣΤΟ 'ΠΑ ΕΓΩ ΘΑΝΑΣΗ ΜΟΥ.
Εταιρεία: COLUMBIA (ελληνική) Νο DG 457. Εκτέ-
λεση: Μιχάλης Χατζής, συνοδεία κλαρίνου Ν. Ρέλ-
λια. Χρονολογία ηχογράφησης 1932.

*Ωρέ δε στό 'πα εγώ Θανάση μου (δισ)
δε στόεipa εγώ παιδί μου
σε φίλου σπίτι Νάσιου μ' να -
γιε μου να μην πας.*

*Ωρέ σε φίλου σπίτι να μην πας (δισ)
σε φίλους, σε κουμπάρους,
οι φίλοι φίδια Νάσιου μ' γι -
αχ ωρέ Νάσιου μ' γίνονται!
- Γεια σου Μιχαλάκη Χατζή!*

*Ωρέ οι φίλοι φίδια γίνονται (δισ)
φίδια για να σε φάνε,
σκάψε λαγούμια Νάσιου μ' να,
ωρέ Νάσιου μ' να κρυφτείς.*

Η πιο παλαιά, ίσως, ηχογράφηση του τραγου-
διού. Ο Μιχάλης Χατζής ήταν θείος του γνωστού
τραγουδιστή Κώστα Χατζή.

2. Τίτλος: ΔΕΝ ΣΤΟ 'ΠΑ ΓΩ ΘΑΝΑΣΗ ΜΟΥ.
Εταιρεία: PARLOPHONE Β 21693. Εκτέλεση: Σω-
τήρης Πάνου, συνοδεία κλαρίνου Νίκου Καρακώ-
στα. Χρονολογία ηχογράφησης 1933.

Η ετικέτα του δίσκου που περιέχει το τραγούδι "ΔΕ
ΣΤΟ 'ΠΑ 'ΓΩ ΘΑΝΑΣΗ ΜΟΥ", με τον Γ. Παπασιδέρη
(Κουλουριώτη).

*Δεν στόεipa 'γω Θανάση μου,
δε στόεipa 'γω παιδί μου,
σε φίλου σπίτι να μην πας.*

*Σε φίλου σπίτι αχ να μην πας,
ούτε και σε κουμπάρου,
οι φίλοι φίδια γίνονται.*

*Οι φίλοι φίδια αχ γίνονται,
φίδια για να σε φάνε,
καλύτερα ψηλά βουνά.*

- Γεια σου Σωτήρη Μεγαρίτη!

3. Τίτλος: ΜΩΡΗ ΚΟΥΜΠΑΡΑ ΓΙΩΡΓΑΙΝΑ.
Εταιρεία: HMV (ελληνική) ΑΟ 1051. Εκτέλεση: Γιώρ-
γος Παπασιδέρης, συνοδεία κλαρίνου Κώστα Γιαού-
ζου. Χρονολογία ηχογράφησης 1934.

*Άειντε μωρή κουμπάρα Γιώργαίνα,
αχ κουμπάρα δημαρχίνα,
βάλε τ' ασπμοζούνα
άειντε κουμπάρα ασπμοζούναρο.*

*Ωρέ βάλε τ' ασπμοζούναρο
ωρέ και το χρυσό βελόνι
κι' έβγα στ' αγνάγια να σου-
άειντε κουμπάρα να σου ειπά.*

*Ωρέ κι' έβγα στ' αγνάμια να σου ειπώ
δυο λόγια να σου κρίνω
ωρέ γιατί μαρή μας πρόδω-
αίνετε κουμπάρα μας πρόδωσες.*

4. Τίτλος: ΔΕ ΣΤΟ ΎΠΑ ΕΓΩ ΘΑΝΑΣΗ ΜΟΥ.
Εταιρεία: Η.Μ.Υ. (ελληνική) ΑΟ 1066. Εκτέλεση: Γιώργος Παπασιδέρης, συνοδεία κλαρίνου Μιχαλόπουλου. Χρονολογία ηχογράφησης 1934.

*Δε στο 'πα 'γω Θανάση μου,
ωρέ δε στόειπα 'γω παιδί μου,
σε φίλου σπίτι να μην πας.*

*Αίνετε ρε σε φίλου σπίτι να μην πας
σε φίλου σε κουμπάρου
ωρέ ν' οι φίλοι φίδια γίνονται.*

- Γεια σου Παπασιδέρη, γεια σου.
- Γεια σου Μιχαλόπουλε με το κλαρίνο σου.

Δεύτερη εκτέλεση με τον Γιώργο Παπασιδέρη ταυτόχρονα με την προηγούμενη. Όπως παρατηρούμε, ο Παπασιδέρης, χρησιμοποίησε διαφορετικές στροφές του παλιού τραγουδιού κυκλοφορώντας δύο δίσκους.

5. Τίτλος: ΔΕΝ ΣΤΟ ΎΠΑ ΎΓΩ ΘΑΝΑΣΗ ΜΟΥ - Κλέφτικο. Εταιρεία: Η.Μ.Υ. (ελληνική) ΑΟ 2159/ΟΤ175. Εκτέλεση: Κλαρίνο Κώστας Καραγιάννης. Χρονολογία ηχογράφησης Ιούλιος 1934.

Οργανική εκτέλεση με κλαρίνο από τον διάσημο τότε κλαρινίστα Κώστα Καραγιάννη.

Παρατηρούμε ότι οι στίχοι και από τις τέσσερις εκτελέσεις είναι σχεδόν ίδιοι μ' εκείνους που καταγράψαμε προηγουμένως, τόσο στο δημοσίευμα του Καρκαβίτσα, όσο και στην αφήγηση της κας Λαθούρη. Οι μικροαλλαγές που έχουν προστεθεί είναι "δανεισμένες" από ανάλογο ύφους δημοτικά τραγούδια. Πρέπει ακόμα να τονιστεί ότι οι παραπάνω εκτελέσεις, όχι μόνο δεν άλλαξαν, αλλά διέσωσαν τους στίχους και τη μουσική του τραγουδιού. Κι' αυτό παρ' όλο που ηχογραφήθηκαν σε μια εποχή που είχαν αρχίσει να εμφανίζονται τα πρώτα "νεοδημοτικά" τραγούδια.

6. Μετά από την "ομάδα" των ηχογραφήσεων, που αναφέραμε, το τραγούδι εξαφανίζεται από τη δισκογραφία των 78 στροφών. Στη δεκαετία του 1960 κυκλοφόρησε, από την εταιρεία δίσκων ΝΙΝΑ, ένας

δίσκος 45 στροφών με τίτλο "Κουμπάρα Γιώργα-να" και τραγουδιστή τον Ηρακλή Μπαμπλέκο (στοιχεία δίσκου Ν24087-Β). Στην ηχογράφηση αυτή χρησιμοποιήθηκαν, εκτός από τον τίτλο και κάποιοι στίχοι του παλιού τραγουδιού. Η μελωδία του όμως ήταν εντελώς διαφορετική και ο ρυθμός τσάμικος.

7. Επανεμφάνιση μετά από πολλά χρόνια του τραγουδιού έγινε τελευταία και συγκεκριμένα το Νοέμβριο του 2000. Η τραγουδίστρια δημοτικών τραγουδιών Φιλιά Πυργάκη το ηχογράφησε σε μια εκτέλεση διάρκειας πέντε (!) λεπτών με πολλά ax! Τη συνοδεύει παίζοντας κλαρίνο ο Παν. Πλαστήρας. Το τραγούδι έχει τίτλο ΜΩΡΗ ΚΟΥΜΠΑΡΑ ΓΙΩΡΓΑΙΝΑ και περιέχεται στο C.D. Νο 166 της εταιρείας δίσκων "Αθηναϊκή Δισκογραφική", που έχει γενικό τίτλο ΤΑ ΚΛΕΦΤΙΚΑ Νο 3.

*"Αχ μαρή κουμπάρα
μαρή κουμπάρα Γιώργαίνα,
βάλε μ' δημαρχίνα,
βάλε τ' ασπυροζούναρο,
με τη χρυσή καδένα,
κι' έβγα στ' αγνάμια
να σε 'δω θέλω να σου μιλήσω,
γιατί μαρή μας πρόδωσες."*

Βιβλιογραφία/σημειώσεις - Ευχαριστίες

1. Κολιόπουλου Γιάννη: "ΛΗΣΤΕΣ", Αθήνα 1979.
2. Βουρνά Τάσου: "ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ", τόμος Γ', Αθήνα 1980.
3. Κολιόπουλου Γιάννη, ο.π. σημείωση 1.
4. Καρκαβίτσα Ανδρέα: "ΚΡΑΒΑΡΑ", περιοδικό "ΕΣΤΙΑ", τόμος Β', 1890.
5. Κολιόπουλου Γιάννη, ο.π. σημείωση 1.
6. Λουκόπουλου Δημήτρη: "ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΑΙΤΩΛΙΚΑ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΑ", Λογογραφία, τόμος Η', τεύχος Α' και Β', Αθήνα 1921.
7. Παπαθανασόπουλου Θ.: "ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΡΟΥΜΕΛΗΣ", Λογογραφία, τόμος Κ', Αθήνα 1962.

- Ευχαριστούμε τους Παντελή Βρόντο, Καλαντζή Χρίστο και Αντώνη Κόντο, που με τη βοήθειά τους συνέβαλαν στην αρτιότερη παρουσίαση του παρόντος.

- Ακόμα ευχαριστούμε τον Παναγιώτη Λαθούρη, γιό της κας Ευανθίας Λαθούρη και τρισέγγονο του Θανάσουλα Καλτσά, που με μεγάλη προθυμία μας μετέφερε τις αναμνήσεις της μητέρας του.